

The Agreement Degree of between the Sustainable Development Education Policies with the Document of Fundamental Change in Education in Iran

*Hadi Haji Hassan Donyadideh¹, Hamid Jafarian Isar², Leila Mottaqi³

1. Assistant Professor, Department of Educational Management, Faculty of Hoda Associated with Jama al-Zahra, Qom, Iran
2. Assistant Professor, Department of Educational Science, Farhangian University Taleghani Branch Qom, Qom, Iran
3. MA Student of Educational Management, Faculty of Hoda Associated with Jama al-Zahra, Qom, Iran

Citation: Haji Hassan Donyadideh, H., Jafarian Isar, H., & Mottaqi, L. (2021). [The Agreement Degree of between the Sustainable Development Education Policies with the Document of Fundamental Change in Education in Iran]. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 9 (3), 560-584. <https://doi.org/10.30507/JMSP.2021.257164.2154>

doi <https://doi.org/10.30507/JMSP.2021.252358.2137>

20.1001.1.23452544.1400.9.35.5.5

Funding: See Page 581

Received: 02/08/2021

Accepted: 06/19/2021

Available Online: 09/23/2021

Article Type: Research paper

Key words:

Sustainable development education; fundamental education change document; content analysis; Shannon entropy.

ABSTRACT

The aim of this research is to estimate the degree of agreement between the sustainable development education policies and the fundamental change in education in Iran. The research method is descriptive through content and document analysis as a practical research. The population of research consisted of two parts: the related texts of policies and principles of education for sustainable development, and the fundamental change document in education issued in 2011. The measurement tool is note-taking and the content-analysis notes. The documents were qualitatively analyzed through the descriptive indexes of Shannon entropy. The findings indicated that the frameworks and education policies of sustainable development could be categorized into 6 macro-policies and 34 micro-policies. Among the total 347 frequencies of sustainable development education policies in the fundamental change document, the most frequent one (48.4%) was attributed to the performances and strategies, and the least frequent one (1.4%) was associated with the institutional aspect and executive system. In addition, among the elements of sustainable development education policies, the highest significance (0.394) was related to strengthening and developing skills for improving the quality of life, while the lowest significance was attributed to the economic and environmental homogeneity (0.016) and comprehensive and general outlook (0.101).

JEL Classification: I21, I28.

* Corresponding Author:

Hadi Haji Hassan Donyadideh, PhD

Address: Faculty of Hoda Associated with Jama al-Zahra, Qom, Iran

Tel: +98 (912) 5534534

E-mail: hadi.108022@yahoo.com

میزان ضریب توافق سیاست‌های آموزش توسعه پایدار با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران

* هادی حاجی حسن دنیادیده^۱، حمید جعفریان یسار^۲، لیلا متقی^۳

۱. استادیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده هدی، وابسته به جامعه الزهراء، قم، ایران
۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان پردیس آیت‌الله طالقانی قم، قم، ایران
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته مدیریت آموزشی، دانشکده هدی، وابسته به جامعه الزهراء، قم، ایران

20.1001.1.23452544.1400.9.35.5.5

چکیده

هدف این پژوهش تعیین میزان ضریب توافق سیاست‌های آموزش توسعه پایدار با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران است. روش پژوهش توصیفی، شامل تحلیل محتوا و تحلیل اسنادی، بوده و از نوع تحقیقات کاربردی است. جامعه تحلیلی شامل دو بخش متون مرتبط با چارچوب‌ها و سیاست‌ها و اصول آموزش برای توسعه پایدار و متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب آذر ۱۳۹۰ است. ابزار اندازه‌گیری استفاده‌شده در این تحقیق فیش‌برداری و سياهه تحلیل محتوا بوده است. داده‌های اسنادی به‌شیوه کیفی با استفاده از شاخص‌های توصیفی در فرایند آنتروپی شانون مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار را می‌توان براساس مدارک و مستندات مرتبط در ۶ چارچوب و سیاست کلان و ۳۴ خرده‌چارچوب، سیاست و زیرمؤلفه‌های آن تدوین کرد. از مجموع ۳۴۷ فراوانی مرتبط با چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار در سند تحول بنیادین، بیشترین فراوانی با ۱۶۸ فراوانی (۴۸/۴ درصد) به بخش هدف‌های عملیاتی و راهکارها اختصاص دارد و کمترین فراوانی مربوط به بخش چارچوب نهادی و نظام اجرایی با ۵ فراوانی (۱/۴ درصد) بوده است. همچنین در بین چارچوب‌ها و مؤلفه‌های سیاست‌های آموزش توسعه پایدار، بیشترین ضریب اهمیت (۰/۳۹۴) مربوط به توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها در جهت ارتقای کیفیت زندگی است و کمترین ضریب اهمیت به ترتیب به مؤلفه‌های یکپارچگی اقتصادی و محیطی (۰/۱۶) و اصل همه‌سونگری و کل‌نگری (۰/۱۰۱) اختصاص یافته است.

طبقه‌بندی JEL: I28 J21.

تاریخ دریافت: ۲۰ بهمن ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۲۹ خرداد ۱۴۰۰

تاریخ انتشار: ۱۰ مهر ۱۴۰۰

نوع مقاله: علمی-پژوهشی

کلیدواژه‌ها:

ضریب توافق،
سیاست‌های آموزش
توسعه پایدار، سند
تحول بنیادین آموزش و
پرورش.

* نویسنده مسئول:

دکتر هادی حاجی حسن دنیادیده

نشانی: قم، دانشکده هدی، وابسته به جامعه الزهراء

تلفن: ۵۵۳۴۵۳۴ (۹۱۲) +۹۸

پست الکترونیک: hadi.108022@yahoo.com

۱. مقدمه

آموزش اثربخش‌ترین سازوکار جامعه برای مقابله با بزرگ‌ترین چالش این قرن، یعنی توسعه پایدار، است. توسعه پایدار به انسان‌های جامع‌نگر، دارای تفکر سیستمی، دارای بینش میان و فرا رشته‌ای، آگاه (سادات‌هاشمی و خزایی، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۸ به نقل از وزیری‌اقدام، ملکی‌آل‌آقا و اعتماداهری، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۹)، خلاق و مشارکت‌جو نیاز دارد. تولید منابع انسانی دارای شرایط نام‌برده نیازمند گسترش آموزش توسعه‌ای در راستای توسعه پایدار بوده که این امر خود از بزرگ‌ترین چالش‌های توسعه پایدار است که برای تداوم حیات خود به آن نیاز دارد (موسایی و احمدزاده، ۱۳۸۸، ص. ۲۰۹)؛ چراکه تجربه سال‌های اخیر اثبات کرده که مقوله آموزش بدون در نظر گرفتن الگوهای نگرشی توسعه، صرفاً موجب ارتقای اطلاعات آموزش‌دیدگان می‌شود و چه بسا نقش مؤثری در توسعه پایدار نداشته باشد (سلطانی، ۱۳۸۳، ص. ۲).

رشد و توسعه در کشورهای گوناگون در گرو توسعه پایدار آن کشورهاست؛ بنابراین دستیابی به توسعه پایدار نیازمند برنامه‌ریزی در هریک از سطوح اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و انسانی است. از یک سو انسان، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های توسعه پایدار، در مرکز توجه است و نیاز به آموزش دارد و از سوی دیگر آموزش نیز از مؤلفه‌های توسعه پایدار به‌شمار می‌رود (وزیری‌اقدام و دیگران، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۸). پس آموزش به‌طور عام و آموزش و پرورش به‌طور خاص نقش مؤثری در توسعه پایدار دارد. در واقع آموزش و پرورش، به‌عنوان زیربنایی‌ترین نهاد در جامعه، شرط اصلی و تردیدناپذیر توسعه همه‌جانبه کشور است (ملکی، ۱۳۸۹، ص. ۳۴۵). آموزش و توسعه رابطه دوسویه دارند؛ از یک سو آموزش بسترساز توسعه است و از سوی دیگر توسعه لازمه تحول اساسی در نظام آموزشی است (عبداللهی، ۱۳۸۹ به نقل از ملکی و هدایتی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۳). لذا ضرورت دارد هر جامعه‌ای که به توسعه پایدار می‌اندیشد، آموزش مطلوب را در رأس برنامه‌های خود قرار دهد (سادات‌هاشمی و خزایی، ۱۳۹۲ به نقل از وزیری‌اقدام و دیگران، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۹). امروزه سیاست‌های تازه‌ای برای تحقق توسعه پایدار مطرح شده که ادغام آموزش توسعه پایدار در سیاست‌های آموزش ملی از جمله آن است. از این رو آموزش، به‌معنای سپردن دانستنی‌ها به دیگران جهت تغییر رفتار آن‌ها و به‌عنوان کلید قفل‌گشای توسعه پایدار، یکی از مؤلفه‌های مهم در توسعه پایدار به‌شمار می‌رود. این موضوع وظیفه سنگینی را بر دوش نهادهای سیاست‌گذار در عرصه آموزش، از جمله وزارت آموزش و پرورش، نهاده است. اما با نگاهی به نظام آموزشی کشور، حس می‌شود در حال حاضر مسائلی همچون توجه به زمینه‌های پژوهشی، خلاقیت، گسترش حس اجتماع‌پذیری، بالا بردن سطح احساس مسئولیت در مقابل دیگران، مسائل مربوط به محیط‌زیست و سایر شاخص‌های توسعه پایدار (ادیب، عظیمی، فتحی‌آذر و مطلبی، ۱۳۹۵، صص. ۲۳۳-۲۴۷) در آموزش، کمتر در سیاست‌های آموزشی مورد توجه قرار گرفته است.

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مصوبه شورای عالی وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰)، از گسترده‌ترین طرح‌های نرم‌افزاری است (وفایی، فضل‌اللهی و طالع‌فرد، ۱۳۹۶، ص. ۱۳۳) که با تأکید بر جنبه‌های کیفی، رابطه عناصر نظام در درون و با محیط پیرامون و مباحث ساختاری تدوین شده است. قلمروی سند عرصه‌های توسعه، اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، را در آموزش و پرورش دربر می‌گیرد و برای آن‌ها تعیین تکلیف می‌کند. این سند پایه، ملاک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و ارزشیابی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی به‌منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری است (رعنایی، ۱۳۹۲ به نقل از بذرافشان‌مقدم، شوقی و رحمان‌خواه، ۱۳۹۴، ص. ۲۷). در این راستا، این پژوهش قصد دارد تحلیل محتوای طرح تحول بنیادین آموزش و پرورش را براساس مؤلفه‌ها، سیاست‌ها و چارچوب‌های آموزش برای توسعه پایدار با توجه به سیاست‌ها، چارچوب‌ها و مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در سطح جهانی و همچنین بومی‌سازی آن در سطح ملی و مبتنی بر ارزش‌های نظام معیار اسلامی بررسی کند. بر این مبنای، با توجه به اهمیت آموزش توسعه پایدار، سؤال مهم و محوری پژوهش از این قرار است:

- در محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران، به چه میزان به چارچوب‌ها، سیاست‌ها و مؤلفه‌های آموزش توسعه پایدار توجه شده است؟

۲. پیشینه تحقیق

فره‌مینی‌فراهانی و دیگران (۱۳۹۸) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که دستیابی به هدف غایی و کلی رسیدن به ارزش‌ها و تحقق حیات طیبه در گرو هماهنگی و نقش‌آفرینی همه نهادها و جامعه و عناصر مختلف نظام تعلیم و تربیت است.

سپیدنامه، فراست‌خواه و رحمانی (۱۳۹۷) بیان کرده‌اند که سند تحول بنیادین در معرفی آرمان‌ها، اهداف، برنامه‌ها و راهکارهای ترویج علم، برخلاف زبان علم، از واژگان نشان‌دار و استعاره‌ای ارزشی استفاده کرده و این امر سبب شده گفتمان علمی به گفتمان دینی مبدل شود.

وفایی و دیگران (۱۳۹۶) در تحقیق خود دریافته‌اند که در کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی، ۵۲۸ مرتبه به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین توجه شده و از میان ابعاد مورد بررسی، بُعد علمی و فناوری بیشترین توجه و بُعد اقتصادی و حرفه‌ای کمترین میزان توجه را به خود اختصاص داده است.

نجفی، وفایی و ملکی (۱۳۹۶) در بررسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نتیجه گرفتند که به برخی از مؤلفه‌های رشد معنوی انسان یا اصلاً توجهی نشده، یا میزان توجه

بسیار ناچیز بوده است.

ادیب و دیگران (۱۳۹۵) در مطالعه خود نشان دادند که مؤلفه‌های نظام سلامت توزیع نرمالی ندارد.

غفاری، یونسی و رفیعی (۱۳۹۵) گفته‌اند که با توجه به اینکه آموزش یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه پایدار هر کشور است، انجام اقداماتی وسیع، همه‌جانبه، مستمر و فراگیر در جهت افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی جامعه، امری ضروری بوده و باید به آن توجه کافی مبذول شود.

عمران، پرهیزکار و حاتمی‌فر (۱۳۹۵) در بررسی کتاب‌های درسی دوره ششم ابتدایی نشان دادند که توجه متعادل و جامعی به مؤلفه‌های آموزش محیط‌زیست در محتوای کتاب‌ها مشاهده نمی‌شود.

گودرزوند چگینی (۱۳۹۴) در مطالعه خود نشان داد سیاست‌های توسعه پایدار تابعی است از شاخص‌های رشد و تعالی انسان‌ها در ابعاد مختلف با تأکید بر عوامل ارزش‌های فرهنگی در هر جامعه‌ای است.

حیدری و حسن‌نژاد (۱۳۹۳) در پژوهش خود کاستی‌هایی را برای سند تحول معرفی کرده‌اند؛ از جمله غلبه نگرش آرمان‌گرا از نوع افلاطونی آن، نادیده گرفتن تنوع و آزادی‌های فردی دانش‌آموزان، برجستگی بیش‌ازحد دغدغه‌های ایدئولوژیک و در نتیجه سنگینی فزاینده آن بر مدارس، مبتنی کردن مبانی آن بر یک نوع نگرش فلسفی و نیز نادیده گرفتن شرایط زندگی و تحولات اجتماعی که ممکن است به ناکارآمدی و عدم اجرای آن بینجامد.

پیروانی‌نیا (۱۳۹۲) در مطالعه خود برای دستیابی به اهداف سند تحول بنیادین، نتیجه گرفت که باید در همه زمینه‌های یادگیری سازمانی فرهنگیان، تجدیدنظر کلی در سیاست‌های اجرایی آموزش و پرورش انجام گیرد.

حیدری (۱۳۹۰) در بررسی خود نشان داد که تولید منابع انسانی مورد نظر توسعه پایدار — که به تربیت انسانی خلاق، مشارکت‌جو، توانمند و دارای تفکر انتقادی می‌انجامد که توانایی درک مسائل و حل مشکلات خود و محیط را دارد — نیازمند سیاست‌هایی مبتنی بر الگوی آموزش در راستای توسعه پایدار است. در این الگو، آموزش ابتدایی و پایه بسیار اهمیت دارد و از اهداف شکل‌گیری جامعه یادگیرنده و آموزش مادام‌العمر است.

رکن‌الدین‌افتخاری و دیگران (۱۳۸۹) در مطالعه خود به ضرورت تدوین برنامه‌ریزی راهبردی آموزش توسعه پایدار با رویکرد مشارکتی همسو با راهبردهای پیشنهادی یونسکو

تأکید کرده‌اند. آنان توجه به اصولی مانند دیدگاه کل‌نگر، توسعه عدالت نسلی و بین‌نسلی در استفاده از منابع، توجه به کانون اصلی یعنی توسعه پایدار و آموزش، شفاف بودن سیاست‌ها، مدیریت و معیارها و شاخص‌ها و شیوه‌های ارزیابی، و توجه به مشارکت فراگیر و تعامل کارا و اثربخش را پیشنهاد داده‌اند.

قضاوی، لیاقت‌دار و اسماعیلی (۱۳۸۹) در پژوهش خود نشان دادند که در کتاب‌های علوم تجربی دوره ابتدایی به معضلات زیست‌محیطی کم‌توجهی شده است.

اغلب تحقیقات مذکور ابعاد محیط‌زیستی توسعه پایدار را بررسی کرده‌اند؛ از این رو تحقیق حاضر پژوهشی بکر و مقدماتی در زمینه سیاست‌ها و مؤلفه‌های آموزش توسعه پایدار در محتوای سند تحول بنیادین است. اگرچه تحقیقات زیادی در حوزه سند تحول بنیادین انجام شده، در زمینه سیاست‌ها و چارچوب‌های آموزش توسعه پایدار، علی‌رغم جایگاه و اهمیت آن در مجامع بین‌المللی، تا کنون تحقیقی جامع و هدفمند در محتوای سند تحول بنیادین انجام نشده است.

۳. چارچوب نظری

نقش اساسی در تبیین و توجه به توسعه پایدار به کنفرانس محیط‌زیست استکهلم (۱۹۷۲ م)، کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه (۱۹۸۷ م) و کنفرانس ریو (۱۹۹۲ م) بازمی‌گردد. اما اصطلاح «توسعه پایدار» به صورت وسیع بعد از گزارش کمیسیون براتلند، با عنوان «آینده مشترک ما و اجلاس ریو»، مطرح شد. از آن پس تا کنون، افراد در بحث و جدل هستند که توسعه پایدار در عمل چه معنا می‌دهد و چگونه می‌توان به آن دست یافت (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۵، ص. ۴۳). با وجود این، هیچ‌کدام از تعاریف موجود مثل هم نیستند. کمیسیون براتلند تعریف مختصری از توسعه پایدار بیان کرده که عبارت است از توانایی ایجاد توسعه‌ای که علاوه بر تأمین نیازهای نسل حاضر، نسل آتی را نیز در راه رسیدن به نیازهایش دچار مشکل نسازد. سازمان علمی - فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در تعریف آموزش آورده است: تمام کنش‌ها و اثرات، راه‌ها و روش‌هایی که برای رشد و تکامل توانایی‌های مغزی و معرفتی و همچنین مهارت‌ها، نگرش‌ها و رفتار انسان به کار می‌رود (البته به طریقی که شخصیت انسان را تا حد ممکن به تعالی برساند)، تعلیم و تربیت یا آموزش و پرورش می‌گویند. بر این اساس، آموزش فرایندی متوالی و پیگیر است که تداوم آن تمامی ابعاد حیات انسان را دربر می‌گیرد. بنابراین نظام آموزش و پرورش با رشد و توسعه جوامع انسانی در ابعاد اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، مذهبی و ارتباطات بین‌المللی پیوندی ناگسستنی دارد و نقش و رسالت آن در دنیای امروز تا آن اندازه است که جوامع مختلف انتظار دارند از این طریق، نیازهای مادی و معنوی خود را برطرف سازند و مردم خود را برای زیستن بهتر در جهان آماده کنند (شاه‌محمدی، ۱۳۸۲، ص. ۲۸۹).

۳-۱. آموزش و توسعه پایدار

به بیان فرانچسکو دی کاستا^۱، توسعه پایدار به مثابه ساختار یک صندلی رنسانس، از هر منظری که نگریسته شود، در متن و بطن خود بیانگر نوعی تضاد و تناقض مفهومی است. این دوگانگی به ویژه در ارتباط توسعه و عوامل اکولوژیک بیشتر مطرح است. این تعارض‌ها سبب شد پس از کنفرانس جهانی محیط‌زیست و توسعه سازمان ملل متحد ریودو ژانیرو ۱۹۹۲ م، سیاست‌های تازه‌ای برای تحقق توسعه پایدار مطرح شود و اصول و اولویت‌هایی در زمینه ترویج همکاری بین بخش‌های گوناگون جامعه و بهره‌برداری معقولانه از «فناوری‌های تازه و متنوع فرهنگی» و «کمک به ادغام آموزش توسعه پایدار در سیاست‌های آموزش ملی» مورد توجه قرار گیرد. در همین راستا فدریکو مایور^۲، دبیرکل پیشین یونسکو، در پیامی به اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در ژوئن ۱۹۹۷ م، بر سه رکن آموزش، دموکراسی و صلح، به عنوان کلیدهای توسعه پایدار، تأکید و خاطرنشان کرد: «کلید توسعه پایدار آموزش است؛ آموزشی که با ابزارها و تکنولوژی‌های تازه به همه اعضای جامعه گسترش یابد و بتواند فرصت‌های آموزشی را مادام‌العمر برای همگان تضمین کند» (فراگوزلو، ۱۳۸۳، صص. ۱۰۹-۱۱۴). اعلام سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۵ م به عنوان دهه آموزش برای توسعه پایدار این نظریه را تقویت بخشید که اصلی‌ترین راه رسیدن به توسعه پایدار آموزش است. این بیانیه در سطوح ملی و محلی نیز توسعه یافت. برای مثال کمیسیون اقتصادی سازمان ملل متحد برای اروپا و همچنین کمیته سیاست‌های زیست‌محیطی راهبردهای بلندمدتی را به منظور آموزش برای توسعه پایدار در اروپا مشخص کردند. بنابراین بی‌تردید آموزش نقش سیاسی و معنوی مفصلی در پروژه حفظ جهان دارد. اما با کمال تعجب، در این دوره، موضوع آموزش دوران کودکی و اینکه آموزش در دوران اولیه زندگی انسان از چه راهی و در چه ساختاری ممکن است، مورد بی‌توجهی و غفلت قرار گرفت. این نظریه نقطه آغازی برای تشکیل کارگروه بین‌المللی نقش آموزش در دوران اولیه کودکی برای داشتن یک توسعه پایدار که توسط یونسکو و دانشگاه گوتنبرگ سازمان‌دهی شد، محسوب می‌شود. مهم‌ترین برداشت از این کارگروه توافق عمومی بر سر این موضوع بود که آموزش در سنین کودکی تمام شرایط مورد نیاز جهت کمک کردن به آموزش برای پایداری را داراست (Hägglund & Samuelsson, 2009, p. 54).

هدف اصلی دهه آموزش برای توسعه پایدار یکپارچه کردن ارزش‌های ماندگار توسعه پایدار در تمام ابعاد یادگیری به مفهوم تشویق تغییر رفتارهاست. در طول این دهه، آموزش و توسعه پایدار، به منظور آماده کردن شهروندان برای مواجهه مستقیم با چالش‌های حال و آینده و تصمیم‌گیری‌های توأم با مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در جهت ساخت جهانی پویا و زنده در مراکز آموزشی مورد توجه قرار می‌گیرد. در این چارچوب، پنج نوع یادگیری آموزشی لحاظ

1. Francesco de Costa
2. Federico Mayor

شده که عبارت‌اند از: آموزش و یادگیری برای دانستن، برای اقدام، برای بودن و موجودیت و هستی زمین، برای زندگی مشترک و با هم، و برای تغییر مثبت خود و جامعه. چنین اهدافی با ترسیم چشم‌انداز همراه شد؛ بدین صورت که در چشم‌انداز بنیادین^۱، جهان مکانی قلمداد شد که در آن، هرکس از فرصتی برخوردار است تا از آموزش و یادگیری ارزش‌ها، رفتار و شیوه زندگی برای پایداری آینده و آینده پایدار و تغییر شکل مثبت جامعه به‌شکل مناسب استفاده کند. این چشم‌انداز که در آن تغییر شکل مثبت خود و جامعه از اهداف آرمانی و دست‌یافتنی است، بر چهار هدف کلان استوار است: ۱. تسهیل شبکه‌ها، پیوندها، مبادله‌ها و کنش متقابل میان ذی‌نفعها در چشم‌انداز بنیادین؛ ۲. سرعت‌بخشی به افزایش کیفیت آموزش و یادگیری در آموزش توسعه پایدار؛ ۳. کمک به کشورها به‌منظور پیشرفت و توجه به اهداف توسعه هزاره با تأکید بر تلاش‌ها در چارچوب چشم‌انداز بنیادین؛ ۴. آشنا کردن کشورها با فرصت‌های جدید به‌منظور همکاری‌ها در چشم‌انداز بنیادین در راستای تلاش برای اصلاح و بهبود آموزش (رکن‌الدین‌افتخاری و دیگران، ۱۳۸۹، صص. ۴۹-۵۰).

ارتباط بین آموزش و توسعه پایدار تا حدودی پیچیده به‌نظر می‌رسد. به هر حال، پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد آموزش‌های پایه‌ای نقشی اساسی در دستیابی ملت‌ها به توسعه دارند و همچنین اهداف توسعه را محقق می‌کنند. نتایج حاکی از آن است که آموزش تولیدات کشاورزی را ارتقا می‌دهد، در بهبود وضعیت زنان نقش مؤثری دارد، نرخ رشد جمعیت را کاهش می‌دهد، فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست را افزایش می‌دهد و به‌طور کلی استانداردهای زندگی بهبود می‌بخشد. آموزش بر سه مورد از موارد پایداری در قالب اجرای برنامه‌های پایداری، کمک به نظام تصمیم‌گیری و ارتقای کیفیت زندگی به‌طور مستقیم اثر می‌گذارد (McKeown, 2006, p. 33).

۳-۲. سیاست‌ها و چارچوب‌های جهانی آموزش برای توسعه پایدار

مسائل مربوط به توسعه پایدار بسیار پیچیده بوده و درک و تعریف کامل ابعاد آن بسیار دشوار است؛ به همین علت است که هر فرد، سازمان، گروه و ملت یا دولتی دارای برداشت شخصی از این مقوله است. همچنین جایگاه، فرهنگ و شرایط سیاسی و محیطی هر کشور خاص خود آن کشور است و همین امر موجب تفاوت در نیازهای آن برای حرکت به جلو می‌شود. این دو مقوله ما را به این مهم سوق می‌دهد که بدون شک شاخص‌ها و برنامه‌های توسعه پایدار باید با توجه به شرایط آن جامعه بومی‌سازی شود. اما درعین حال، چارچوب‌ها و راهبردهایی نیز وجود دارد که می‌توان در تمام جوامع به‌عنوان نقشه راه به آن‌ها مراجعه کرد (Wals, 2009). با این وصف، در جدول ۱ با مراجعه به گزارش‌ها و برنامه‌های بین‌المللی و ملی (با توجه به نظام ارزشی کشور) نکات مشترک گردآوری و تدوین شده است.

3. Fundamental perspective

جدول ۱. نکات مشترک گزارش ها و برنامه های بین المللی و ملی در مورد شاخص ها و سیاست های آموزش برای توسعه پایدار

گزارش یا برنامه	مفهوم	هدف	محورها، شاخص ها و مؤلفه ها
دستور کار ۲۱ کنفرانس جهانی محیط زیست و توسعه سازمان ملل متحد	شامل برنامه های فراگیر از مجموعه فعالیت هایی است که باید در سطح جهانی، ملی و بین المللی توسط سازمان ها و دولت های خصوصی اجرا شود.	هدف از تمام فعالیت های فوق کاهش تأثیرات مخرب فعالیت های انسانی بر محیط زیست است.	فصل ۳۶ دستور کار ۲۱، شامل ۴ راهبرد عمده یونسکو در مورد آموزش، پرورش و آگاهی عمومی شامل بازنگری در برنامه های تحصیلی، پیشرفت ارتقای کیفیت آموزش، بالا بردن آگاهی عمومی در مورد مفاهیم توسعه پایدار و آموزش نیروی کار آموزش های فنی و حرفه ای به مدیران و کارگران است.
پرسش نامه MEEG	در سال ۲۰۰۷ م، یونسکو گروه ویژه پایش و ارزیابی دهه آموزش برای توسعه پایدار را تشکیل داد. این گروه پرسش نامه ای را تهیه کرده است.	به وسیله این پرسش نامه می توان میزان یادگیری دانش آموزان و دانشجویان در تمام سطوح تحصیلی را اندازه گرفت.	محورهای اصلی این پرسش نامه عبارتند از: تفکر در مورد آینده، آینده نگری برنامه ریزی و مدیریت تغییر، روابط متقابل بین نظام ها و فرایندها، آموزش در زمینه های مختلف زندگی، برخورد با بحران ها و خطرات، ایفای نقش با مسئولیت پذیری در سطح بین المللی و منطقه ای. توانایی شناخت و طبقه بندی ارزش ها، انجام وظایف به همراه حس مسئولیت پذیری و پاسخ گویی به سایرین، شناخت ذی نفعان و منافع آن ها، شرکت در تصمیم گیری های گروهی و دموکراتیک، توانایی تصمیم گیری در شرایط نامطمئن، مذاکره و تفاهم سازی.
گروه پایش و ارزیابی یونسکو	آموزش برای توسعه پایدار یک فرایند یادگیری (رویکرد به آموزش و پرورش) است براساس آرمان ها و اصولی که زمینه ساز پایداری در توسعه است و با تمام سطوح آموزش و پرورش ارتباط دارد.	آموزش برای توسعه پایدار پنج محور اساسی را برای دستیابی به کیفیت در آموزش و همچنین پرورش انسانی پایدار در فرایند توسعه پشتیبانی می کند.	محورهای اساسی: یادگیری برای دانستن، یادگیری برای توانستن، یادگیری برای زندگی با یکدیگر، یادگیری برای انجام کارها و یادگیری برای تغییر خود و جامعه.
کنوانسیون ها و توافق نامه ها در سطح بین المللی و محلی در مورد آموزش در خصوص مسائل محیط زیستی	تغییرات آب و هوا و آموزش برای توسعه پایدار و اعلام دهه آموزش برای توسعه پایدار توسط سازمان ملل متحد این فرصت را ایجاد کرده تا مسائل مربوط به تغییرات آب و هوا در برنامه های درسی به صورت فعال وارد شود.	هدف آموزش برای توسعه پایدار از آموزش مسائل مربوط به تغییرات آب و هوا افزایش آگاهی مردم به نیاز فوری به تغییر رفتارها جهت کاهش آسیب های وارده به اتمسفر و تغییرات مخرب آب و هوایی است.	محورها: تغییرات آب و هوا، کاهش منابع جنگل ها و آبریان، کاهش منابع آبی، تنوع زیستی، آموزش برای توسعه پایدار و آلودگی.

گزارش یا برنامه	مفهوم	هدف	محورها، شاخص‌ها و مؤلفه‌ها
سازمان‌های بین‌المللی	شیوه‌های پیشنهادی آموزش برای توسعه پایدار.	الگوهای آموزش رایج با روش‌هایی مثل روش‌های اکتشافی که جریان تدریس را پرهیجان و لذت‌بخش می‌کند و به رشد تفکر و پرورش افکار نو و بی‌سابقه و پرورش استعدادها و خلاقیت‌ها می‌انجامد، فاصله دارد. نظام آموزشی باید به استقبال پیامدهای پرمخاطره توسعه فکری و علمی، و روح نوآوری برود و فضای کلاس‌ها بتواند برای آموزش‌گیرندگان توفان ذهنی برپا کند.	راهبردها: بازتولید تفکر، سؤال‌برانگیزی و نوآوری، فراشناخت و فرایندمحوری، حل مسئله و نظام‌های آموزشی مسئله‌گرا، آموزش مبتنی بر پژوهش، ایجاد خلاقیت در آموزش.
اسناد و گزارش‌های کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه، یونسکو	اصول، مبانی، اهداف و شاخص‌های توسعه پایدار.	شناسایی چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش برای توسعه پایدار.	پایداری، تعادل و توازن، همه‌جانبه‌نگری، جامعیت، آینده‌نگری.
اسناد بالادستی، برنامه‌ها و مقالات و گزارش‌های توسعه‌ای	تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش براساس اسناد بالادستی و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی.	شناسایی چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار بر مبنای نظام ارزشی کشور و الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت.	توانایی شناخت و طبقه‌بندی ارزش‌ها، دستیابی به حیات طیبه در راستای آموزش توسعه پایدار.

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

(منابع: فراست‌خواه، ۱۳۷۸؛ حیدری و غلامی، ۱۳۹۴؛ گودرزوند چگینی، ۱۳۹۴؛ پوراصفر سنگاچین و اسدی، ۱۳۹۶؛ قراگوزلو، ۱۳۸۳؛ غفوری، ۱۳۹۱؛ اسناد بالادست شامل: سند چشم‌انداز، برنامه‌های توسعه‌ای، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ (Wals, 2009; Bird, Lutz & Warwick, 2008)

در کنار سایر مؤلفه‌های توسعه پایدار همچون نظام آموزشی، فرهنگ، محیط‌زیست، کودکان و نوجوانان، نظام ارزشی کشور نقش مهمی در مدیریت و راهبری دارد. از این رو در این پژوهش، در مقام مقایسه تفاوت‌های پیشرفت و توسعه مورد نظر معیارهای اسلامی و نظریات متعارف توسعه پایدار، عبارت «حیات طیبه» (در چارچوب آموزش توسعه پایدار) درمقابل کلیدواژه نظریه توسعه پایدار (نسل آینده) در نظر گرفته شد (حیدری و غلامی، ۱۳۹۴، صص. ۱۵-۱۶). در شاخص اندازه‌گیری، ترکیبی از عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است که در ارزیابی میزان تحقق توسعه با تأکید بر توسعه پایدار در هر کشوری با پافشاری بر عوامل ارزش‌های فرهنگی اعمال می‌شود (گودرزوند چگینی، ۱۳۹۴، ص. ۲۳۵). فرضیه‌های پژوهش حاضر به این شرح است:

۱. بین ضریب توافق فرهنگ سازمانی و تعهد سازمانی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش رابطه وجود دارد.
۲. بین ضریب توافق فرهنگ سازمانی و کارآمدی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش رابطه وجود دارد.
۳. بین ضریب توافق تعهد سازمانی و کارآمدی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش رابطه وجود دارد.

۴. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات توصیفی است که با شیوه تحلیل محتوا به روش آنتروپی شانون انجام شده است. کرلینجر تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها دانسته است (بیابانگرد، ۱۳۸۴، ص. ۳۹۰).

۴-۱. جامعه تحلیلی پژوهش

فصول هشت‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) جامعه تحلیلی پژوهش بود که با عنایت به ماهیت موضوع پژوهش و محدودیت جامعه، نمونه‌گیری صورت نگرفت و کل جامعه طبق جدول ۲ مورد تحلیل قرار گرفت. مقوله‌بندی و تعیین چارچوب‌ها و سیاست‌ها در این تحقیق با روش جعبه‌ای^۴ انجام شد. روش جعبه‌ای روشی است که در آن طبقات (مؤلفه‌ها) قبل از اجرای تحقیق تعیین شدند. به همین دلیل به آن روش از پیش تعیین شده نیز می‌گویند (نوریان، ۱۳۸۹، ص. ۶۵). واحد ثبت در این تحقیق، مضمون بود. مضمون پیامی خاص است که از طرف فرستنده پیام مورد توجه قرار گرفته است. روش شمارش نیز فراوانی است.

4. Procedure parboil

جدول ۲. صفحات و عناوین فصول سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

فصل	مقدمه	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸
عنوان	مقدمه	کلیات	ارزش‌ها	بیانیه ماموریت	چشم انداز	هدف‌های کلان	راهبردهای کلان	هدف‌های عملیاتی و راهکارها	چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین
صفحات	۹-۷	۱۴-۱۰	۱۹-۱۵	۲۰	۲۳-۲۱	۲۵-۲۴	۲۸-۲۶	۵۹-۲۹	۶۲-۶۰
تعداد صفحه	۳	۵	۵	۱	۳	۲	۳	۳۰	۳

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

۲-۴. جامعه آماری پاسخ‌دهندگان

جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه‌ها، شامل مدیران و معلمان مدارس ابتدایی، طبق جدول ۳ است.

جدول ۳. جمعیت‌شناختی انسانی پاسخ‌دهندگان به تفکیک نوع شغل

آموزگار	شغل					
	کادر اداری	مدیر مدرسه	معاون	جمع		
پیمانی	۷,۸۰٪	۰,۰۰٪	۰,۰۰٪	۷,۸۰٪		
حق التدریس	۸,۷۰٪	۰,۰۰٪	۰,۰۰٪	۸,۷۰٪		
نوع استخدام	رسمی	۳۶,۹۰٪	۵,۸۰٪	۲۰,۴۰٪	۱۷,۵۰٪	۸۰,۶۰٪
قراردادی	۱,۹۰٪	۰,۰۰٪	۱,۰۰٪	۰,۰۰٪	۲,۹۰٪	
جمع	۵۵,۳۰٪	۵,۸۰٪	۲۱,۴۰٪	۱۷,۵۰٪	۱۰۰,۰۰٪	

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

۳-۴. ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در دو مرحله تدوین شد: مرحله اول، تعیین چارچوب‌ها و سیاست‌های توسعه برای آموزش پایدار؛ مرحله دوم، تدوین فهرست سیاهه بررسی محتوا.

۳-۴-۱. تعیین سیاست‌ها و چارچوب‌های آموزش توسعه پایدار

از آنجا که مسائل مربوط به توسعه پایدار بسیار پیچیده بوده و درک و تعریف کامل ابعاد آن دشوار است، هر فرد، سازمان، گروه و ملت یا دولتی برداشت خاص خود را از این مقوله دارد. همچنین جایگاه، فرهنگ و شرایط سیاسی و محیطی هر کشور خاص خود آن کشور است و همین امر موجب تفاوت در نیازهای آن برای حرکت به جلو می‌شود. این دو مقوله ما را به این سو هدایت کرد که بدون شک شاخص‌ها و برنامه‌های توسعه پایدار در هر جامعه‌ای باید با توجه به شرایط آن بومی‌سازی شود. اما درعین حال، چارچوب‌ها و راهبردهایی نیز وجود دارد که می‌توان در تمام جوامع به‌منزله نقشه راه به آن‌ها مراجعه کرد. بر این مبنای با رجوع به منابع علمی توسعه پایدار و گزارش‌ها و برنامه‌های بین‌المللی، سیاست‌ها و چارچوب‌های جهانی آموزش برای توسعه پایدار به شرح **جدول ۴** استخراج شد. در این تحقیق علاوه بر موارد مورد اجماع جهانی، بومی‌سازی در سیاست‌ها و مؤلفه‌ها نیز انجام شده؛ زیرا فلسفه تعلیم و تربیت کشور برپایه تعلیم و تربیت نظام معیار اسلامی، به‌ویژه در ابعاد اعتقادی، اخلاقی و عبادی، قرار گرفته است. این موضوع در بحث‌های اخلاقی (شناخت و طبقه‌بندی ارزش‌ها براساس نظام معیار اسلامی) توسعه پایدار و تحقق حیات طیبه (واژه اصلی الگوی پیشرفت ایرانی - اسلامی) در جدول مشخص شده است. این ابزار دارای ۶ مؤلفه و سیاست اصلی و ۳۴ مؤلفه و سیاست فرعی است که براساس مبانی علمی آموزش توسعه پایدار و نظریه‌های آن استخراج شده است.

جدول ۴. چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش برای توسعه پایدار براساس ادبیات آموزش برای توسعه پایدار

چارچوب‌ها، سیاست‌ها و مؤلفه‌ها	خرده‌چارچوب‌ها و سیاست‌ها و زیرمؤلفه‌ها
پایداری و تعادل	عدالت، آینده‌نگری و متوازن
همه‌سویگر و کل‌نگر	همه‌جانبه بودن آموزش، فرایندمحور، آموزش در زمینه‌های مختلف
یکپارچگی اقتصادی و محیطی	روابط متقابل بین نظام‌ها و فرایندها، درک پیچیدگی یا تفکر سازمان‌یافته، توجه به آثار زیست‌محیطی تصمیمات اقتصادی
حفظ محیط‌زیست و منابع	مسائل زیست‌محیطی، تغییرات آب‌وهوا، کاهش منابع طبیعی، منابع آبی، تنوع زیستی، زیست سالم، زیست‌بوم و کاهش آلودگی‌ها
توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها در جهت ارتقای کیفیت زندگی	توسعه مهارت‌ها، کیفیت در آموزش و یادگیری، تفکر انتقادی و انعکاسی، کارآفرینی، مسئله‌گرا، خلاقیت و نوآوری، مبتنی بر پژوهش، شناخت نیازها، توانایی برخورد با بحران‌ها (توانایی تصمیم‌گیری در شرایط نامطمئن)، برنامه‌ریزی و مدیریت تغییر، توانایی شناخت و طبقه‌بندی ارزش‌ها، دستیابی به حیات طیبه
مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری	شرکت در تصمیم‌گیری‌های گروهی، مشارکت‌پذیری، مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی، مذاکره و تفاهم‌سازی و ایفای نقش با مسئولیت‌پذیری در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای

۲-۳-۴. تدوین سیاهه و آرسی محتوا

در این مرحله، با توجه به مبانی علمی توسعه پایدار و سیاست‌ها و چارچوب‌های آموزش برای توسعه پایدار، فرم تحلیل محتوا (سیاهه تحلیل محتوا) برای بررسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تدوین شد؛ بدین معنا که جدولی تنظیم شد که در ستون اول، سیاست‌ها و چارچوب‌های آموزش توسعه پایدار، در ستون دوم، به تفکیک در ردیف‌های جداگانه تک تک مؤلفه‌های هر سیاست و چارچوب و در ستون سوم، حضور یا عدم حضور آن در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش قرار داده شد. لازم است ذکر شود که چنین سیاهه و آرسی به تفکیک فصول هشت‌گانه سند تحول بنیادین تدوین شد.

۴-۴. تعیین روایی و پایایی

به منظور آگاهی از روایی چارچوب مفهومی، سیاست‌ها و چارچوب‌های آموزش برای توسعه پایدار تدوین شده در اختیار صاحب‌نظران آشنا به ادبیات توسعه پایدار قرار داده و از آن‌ها خواسته شد تا چارچوب فوق را با توجه به ادبیات آموزش برای توسعه پایدار با هر کدام از مؤلفه‌ها تطبیق دهند. متخصصان و صاحب‌نظران پس از مطالعه چارچوب مفهومی، نظرات و دیدگاه‌های خود را درباره اصلاح و حذف بخشی از مؤلفه‌ها و چارچوب‌ها اعلام کردند. براساس این نظرات، اصلاحات پیشنهادی ایشان انجام شد و چارچوب اصلاح‌شده مجدد در اختیار آنان قرار گرفت و در نهایت چارچوب نهایی تأیید شد. جهت تأیید پایایی پرسش‌نامه، از روش اسکات (۱۳۹۱) استفاده شد؛ به این ترتیب که سیاهه و آرسی محتوا در اختیار ۴ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران مذکور قرار گرفت و ضریب توافق آن‌ها براساس فرمول زیر محاسبه شد.

مقوله‌های مورد توافق تقسیم بر مقوله‌های کل

$$CR = \frac{\text{مقوله‌های مورد توافق}}{\text{کل مقوله}} * 100$$

$$X = \frac{34 + 30 + 31 + 33}{4 * 34} * 100 = 94/1$$

براساس فرمول اسکات، ضریب توافق بین متخصصان و صاحب‌نظران در تحلیل محتوای تدوین‌شده ۹۴/۱ به دست آمد که ضریب توافق بالا و چشمگیری است.

۵-۴. روش اجرا

پس از تدوین سیاهه، محتوا بررسی شد و روایی و پایایی آن محاسبه گردید و سپس کار تحلیل محتوا انجام شد؛ بدین صورت که ابتدا سند تحول بنیادین به‌طور کامل و دقیق مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. پس از آن، مضامین از نظر گذرانده شد و عبارات هماهنگ، مشابه و متناسب با

مقوله‌ها مشخص گردید و در فهرست وارسی ثبت و ضبط شد. بعد از آن، به شمارش فراوانی‌ها پرداخته شد و به‌طور دقیق مشخص شد که هر بخش سند تحول به چه میزانی به این موضوع توجه کرده است. لازم است ذکر شود که داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از شاخص‌های توصیفی در فرایند روش تحلیلی آنتروپی شانون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت؛ بدین معنا که ابتدا فراوانی سیاست‌ها و چارچوب‌ها در محتوای سند تحول استخراج و در جدول مربوطه ثبت گردید؛ سپس داده‌های به‌دست‌آمده از پژوهش در فرایند روش تحلیلی آنتروپی شانون توصیف و تجزیه و تحلیل شد که در ادامه، مراحل سه‌گانه آن توضیح داده شده است.

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جداول به‌نچا شد که برای این کار از رابطه زیر استفاده گردید:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots \quad m = 1, 2, \dots, n)$$

$F =$ فراوانی مراحل $p =$ هنجار شده ماتریس فراوانی
 $i =$ شماره پاسخ‌گو $n =$ تعداد مراحل
 $j =$ شماره مرحله $m =$ تعداد پاسخ‌گو

در مرحله دوم، بار اطلاعاتی هر نشانگر محاسبه و در ستون‌های مربوط قرار داده شد. برای این کار از رابطه زیر استفاده شد:

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad K = \frac{1}{\ln m}$$

به‌طوری که K یک ثابت مثبت است به‌منظور تأمین $0 \leq E_{ij} \leq 1$. رابطه ریاضی فوق با این فرض که محتوای یک پیام از نقطه‌نظر m پاسخ‌گو (۱۵ فصل) در n مقوله (۵ مرحله) طبقه‌بندی شده است، مورد بحث قرار گرفت.

در مرحله سوم، با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها ($n, 2, \dots, j = 1$) ضریب اهمیت تک‌تک مقوله‌ها به‌دست آمد. هریک از مقوله‌هایی که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشند، از درجه اهمیت بیشتری نیز برخوردار خواهند بود. برای این منظور، از شاخص w_j استفاده شد که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام با عنایت به کل پاسخ‌گوها تعیین می‌کند. از طرف دیگر می‌توان با توجه به بردار W مقوله‌های حاصل از اهمیت پیام را نیز مشاهده و ثبت کرد.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{i=1}^m E_j}$$

۵. یافته‌های تحقیق

یافته‌های حاصل از میزان توجه به چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار در محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در جدول ۵ آمده است. نتایج حاکی

است که از مجموع ۳۴۷ فراوانی مرتبط با مؤلفه‌ها و سیاست‌های آموزش برای توسعه پایدار، ۴۱ فراوانی (۱۱/۸۱ درصد) در مؤلفه‌های پایداری و تعادل، ۳۲ فراوانی (۹/۲۲ درصد) در اصول و چارچوب همه‌سونگری و کل‌نگری، ۷ فراوانی (۲/۰۱ درصد) در یکپارچگی اقتصادی و محیطی، ۱۵ فراوانی (۴/۳ درصد) در حفظ محیط‌زیست و منابع، ۱۸۵ فراوانی (۵۳/۳۱ درصد) در سیاست‌های توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها در جهت ارتقای کیفیت زندگی، ۶۷ فراوانی (۱۹/۳۱ درصد) در ابعاد مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری است. همچنین تحلیل داده‌های جدول نشان می‌دهد که در بخش‌های سند تحول به‌صورت متفاوتی چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش برای توسعه پایدار مورد توجه قرار گرفته است. بر این مبنای، مقدمه و کلیات به‌ترتیب ۲۲ (۶/۳۴ درصد) و ۱۶ فراوانی (۴/۶۱ درصد)، در بخش بیانیه ارزش‌ها ۳۳ فراوانی (۹/۵۱ درصد)، در بخش بیانیه مأموریت ۱۱ فراوانی (۳/۱۷ درصد)، در بخش چشم‌انداز ۳۷ فراوانی (۱۰/۶۶ درصد)، در بخش هدف‌های کلان ۳۶ فراوانی، در بخش راهبردهای کلان ۱۹ فراوانی (۵/۴۷ درصد)، در بخش هدف‌های عملیاتی و راهکارها ۱۶۸ فراوانی (۴۸/۴۱ درصد) و در بخش چارچوب‌های نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین ۵ فراوانی (۱/۴۴ درصد) به چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار اختصاص داده شده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی توجه به چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

شاخص	خرده‌شاخص	مقدمه	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸	جمع	جمع کل
پایداری و تعادل	عدالت	۱	۰	۲	۰	۱	۲	۴	۲	۸	۰	۲۰
	آینده‌نگر	۶	۱	۲	۰	۳	۰	۰	۳	۱	۱۶	۴۱
	متوازن	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۵	
همه‌سونگری و کل‌نگر	همه‌جانبه بودن آموزش	۱	۴	۳	۱	۱	۱	۱	۵	۰	۱۷	
	فرایندمحور	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۳	۰	۶	۳۲
	آموزش در زمینه‌های مختلف	۱	۳	۲	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۹	
یکپارچگی اقتصادی و محیطی	روابط متقابل بین نظام‌ها و فرایندها	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۲	۰	۵	
	درک پیچیدگی یا تفکر سازمان‌یافته	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۲	۷
	توجه به آثار اُست‌محیطی تصمیم‌گیری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	

شخص	خرده‌شاخص	مقدمه	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸	جمع	جمع کل
حفظ محیط‌زیست و منابع	مسائل زیست‌محیطی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۱۵
	تغییرات آب‌وهوا	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۰	۴	
	کاهش منابع طبیعی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	منابع آبی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	تنوع زیستی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	زیست سالم	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۳	
	زیست‌بوم	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵	۰	۶	
	کاهش آلودگی‌ها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	توسعه مهارت‌ها	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱۳	۱	۱۶	
	کیفیت‌در آموزش و یادگیری	۰	۱	۱	۰	۳	۴	۰	۱	۰	۱۰	
	تفکر انتقادی و انعکاسی	۰	۰	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۳	
	کارآفرینی	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۳	۰	۵	
	مسئله‌گرا	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۲	۰	۳	
	اخلاقیت و نوآوری	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۶	۰	۹	
	توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۲	۱۵	۲۰	
درجهت ارتقای کیفیت زندگی	۱	۰	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۱۱	۱۵		
توانایی برخورد با بحران‌ها (توانایی تصمیم‌گیری در شرایط نامطمئن)	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۳	۰	۵		
برنامه‌ریزی و مدیریت تغییر	۲	۱	۱	۳	۴	۴	۱	۳۰	۲	۴۸		
توانایی شناخت و طبقه‌بندی ارزش‌ها	۳	۵	۹	۱	۱	۱	۵	۲	۱۴	۴۰		
دستیابی به حیات طیبه	۱	۱	۰	۱	۱	۲	۲	۱	۳	۱۱		

شاخص	خرده‌شاخص	مقدمه	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	فصل ۸	جمع	جمع کل
	شرکت در تصمیم‌گیری‌های گروهی	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۵	
	مشارکت‌پذیری	۰	۰	۱	۱	۲	۳	۱	۱۳	۱	۲۲	
مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری	مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی	۰	۰	۱	۰	۲	۲	۱	۲	۰	۸	۶۷
	مذاکره و تفاهم‌سازی	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۱۰	۰	۱۳	
	ایفای نقش با مسئولیت‌پذیری در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای	۲	۰	۱	۲	۴	۲	۳	۵	۰	۱۹	
	مجموع سیاست‌ها، چارچوب‌ها و مؤلفه‌ها	۲۲	۱۶	۳۳	۱۱	۳۷	۳۶	۱۹	۱۶۸	۵	۳۴۷	

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

لازم است ذکر شود که جهت پی بردن به بار اطلاعاتی داده‌های به‌دست‌آمده، به بهنجار کردن داده‌ها پرداخته شد. در ادامه پس از نرمال‌سازی داده‌ها و با استفاده از فرمول مرحله دوم روش شانون، مقدار بار اطلاعاتی (EJ) هریک از مؤلفه‌ها به‌دست آمد. در پایان براساس فرمول ضریب اهمیت (WJ) مؤلفه‌های آموزش توسعه پایدار محاسبه شد. داده‌های حاصل از مراحل فوق در **جدول ۶** ذکر شده است. داده‌های این جدول حکایت از اهمیت مقوله‌ها دارد و هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری است، درجه اهمیت بیشتری دارد. بر این اساس، در بین چارچوب‌ها و مؤلفه‌های سیاست‌های آموزش توسعه پایدار، بیشترین ضریب اهمیت (۰/۳۹۴) مربوط به توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها در جهت ارتقای کیفیت زندگی بوده و پس از آن و با اختلاف، مؤلفه‌های مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری (۰/۲۰۲) قرار گرفته است. همچنین کمترین ضریب اهمیت به ترتیب به مؤلفه‌های یکپارچگی اقتصادی و محیطی (۰/۰۱۶) و اصل همه‌سونگری و کل‌نگری (۰/۱۰۱) اختصاص یافته است.

جدول ۶. مقادیر داده‌های بهنجار شده، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

WJ	Ej	Pi*LnPi	زیرمؤلفه‌ها	مؤلفه‌ها
۰/۱۲۵	۰/۶	۰/۳۵	عدالت	پایداری و تعادل
		۰/۳۶	آینده‌نگر	
		۰/۲۵	متوازن	
۰/۱۰۱	۰/۴۸	۰/۳۳	همه‌جانبه بودن آموزش	همه‌سو‌نگر و کل‌نگر
		۰/۳۱	فرایندمحور	
		۰/۳۵	آموزش در زمینه‌های مختلف	
۰/۰۱۵	۰/۰۷	۰/۲۴	روابط متقابل بین نظام‌ها و فرایندها	یکپارچگی اقتصادی و محیطی
		۰/۳۵	درک پیچیدگی یا تفکر سازمان‌یافته	
		۰/۰	توجه به آثار زیست‌محیطی تصمیمات اقتصادی	
۰/۱۶۲	۰/۷۷	۰/۲۶	مسائل زیست‌محیطی	حفظ محیط‌زیست و منابع
		۰/۳۵	تغییرات آب‌وهوا	
		۰/۰	کاهش منابع طبیعی	
		۰/۰	منابع آبی	
		۰/۰	تنوع زیستی	
		۰/۳۲	زیست سالم	
		۰/۳۶	زیست‌بوم	
		۰/۰	کاهش آلودگی‌ها	
		۰/۲۱	توسعه مهارت‌ها	
		۰/۱۵	کیفیت در آموزش و یادگیری	
۰/۳۹۴	۰/۹۹	۰/۰۶	تفکر انتقادی و انعکاسی	توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها درجهت ارتقای کیفیت زندگی
		۰/۰۹	کارآفرینی	
		۰/۰۶	مسئله‌گرا	
		۰/۱۴	خلاقیت و نوآوری	
		۰/۲۴	مبتنی بر پژوهش	
		۰/۲۰	شناخت نیازها	
		۰/۰۹	توانایی برخورد با بحران‌ها (توانایی تصمیم‌گیری در شرایط نامطمئن)	
		۰/۳۵	برنامه‌ریزی و مدیریت تغییر	
		۰/۳۳	توانایی شناخت و طبقه‌بندی ارزش‌ها	
		۰/۱۶	دستیابی به حیات طیبه	
۰/۲۰۲	۰/۹۶	۰/۱۹	شرکت در تصمیم‌گیری‌های گروهی	مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری
		۰/۳۶	مشارکت‌پذیری	
		۰/۲۵	مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی	
		۰/۳۱	مذاکره و تفاهم‌سازی	
		۰/۳۵	ایفای نقش با مسئولیت‌پذیری در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای	

۶. نتیجه

با توجه به یافته‌های تحلیل متن طرح تحول بنیادین آموزش و پرورش می‌توان چنین نتیجه گرفت که به چارچوب‌ها و سیاست‌ها و مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار کمتر پرداخته شده است. یکی از اسنادی که سیاست‌های نظام آموزش و پرورش ایران در آن بیان شده، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است که در قالب شیوه‌نامه مدون و مبتنی بر ارکان فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی تدوین یافته است. لذا این تحقیق نظام ارزشی مدنظر را با استخراج چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار در قالب توانایی شناخت و طبقه‌بندی ارزش‌ها و دستیابی به حیات طیبه مشخص کرده است. از این رو در این تحقیق، افزون‌بر چارچوب‌ها و سیاست‌های مشترک و مورد اجماع بین کشورها، نظام ارزشی، به‌عنوان مؤلفه اثرگذار بر توسعه پایدار که بیانگر مسیر یا کریدور حرکت توسعه ملی است، مورد توجه قرار گرفته است.

یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیق **فرمehینی فراهانی و دیگران (۱۳۹۸)** که دستیابی به هدف غایی و کلی رسیدن به ارزش‌ها و تحقق حیات طیبه را در گرو هماهنگی و نقش‌آفرینی همه نهادها و جامعه و عناصر مختلف نظام تعلیم و تربیت می‌دانند، همخوانی دارد؛ واقعیتی که هم‌راستا با نتایج پژوهش حاضر در مورد چارچوب و اصول و سیاست‌های آموزش برای توسعه پایدار در سند تحول نیز رعایت نشده است.

مطالعه ادیب و دیگران (۱۳۹۵) نشان داد مؤلفه‌های نظام سلامت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران دارای توزیع نرمالی نیست. چنین نتایجی می‌تواند به‌دلایلی از جمله فقدان نگرش همه‌سونگر و جامع‌نگر و مبتنی بر چارچوب‌ها و سیاست‌های توسعه پایدار با تأکید بر آموزش برای توسعه پایدار در دو بخش عملی و نظری در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جست‌وجو کرد؛ به گونه‌ای که **حیدری و حسن‌نژاد (۱۳۹۳)** در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که سند تحول بنیادین بر مبنای رویکرد آرمان‌گرا و براساس نگاه محدود ایدئولوژیک به عدالت، نیازمند رویکردی معنوی و تکثرگرا به انسان و جامعه است که درون‌مایه‌های چنین رویکردی را در درون سنت فکری و عرفانی اسلامی می‌توان باز یافت. نتایج تحقیقاتی که به تحلیل محتوای سند در زمینه‌های میزان اهمیت به یادگیری سازمانی (**پیروانی‌نیا، ۱۳۹۲**)، گفتمان علم و دین (**سپیدنامه و دیگران، ۱۳۹۷**)، ابعاد و مؤلفه‌های رشد معنوی انسان (**نجفی و دیگران، ۱۳۹۴**)، جایگاه حیات طیبه (**فراهانی و آرانی، ۱۳۹۸**)، توجه به ساحت‌های شش‌گانه در نظام تعلیم و تربیت (**وفایی و دیگران، ۱۳۹۶**)، مفروض‌های نظام سلامت (**ادیب و دیگران، ۱۳۹۵**) و جایگاه مؤلفه‌های اصلی آموزش محیط‌زیست در کتاب‌های درسی (**عمران و دیگران، ۱۳۹۵**) پرداخته‌اند، بر همه‌جانبه نبودن موضوعات و زمینه‌ها، عدم جامعیت و عدم نقش‌آفرینی همه نهادها و عناصر مختلف نظام تعلیم و تربیت، نامتوازن بودن و عدم توجه متعادل به جملگی موضوعات و مقوله‌های فوق

اذعان داشته‌اند. با این وصف، می‌توان به اهمیت چارچوب‌ها و مؤلفه‌های پایداری و تعادل و همه‌سونگری و جامعیت و یکپارچگی پی برد.

در مجموع یافته‌های این پژوهش نشان داد میزان توجه به چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه‌ی پایدار متفاوت است؛ به‌گونه‌ای که می‌توان گفت در محتوای طرح تحول بنیادین، به برخی از چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش برای توسعه‌ی پایدار کم‌توجهی شده و در برخی زیرمؤلفه‌ها اصلاً توجهی نشده که با نتایج پژوهش **عمران و دیگران (۱۳۹۵)** که مؤید این است که آموزش مؤلفه‌های محیط‌زیست به‌طور پراکنده در کتاب‌های درسی دوره‌های مختلف ذکر شده و بر مبنای برنامه و چارچوب مشخصی نیست، همخوانی دارد. اگرچه برپایه یافته‌های پژوهش حاضر، نقش آموزش به مسائل محیط‌زیستی محدود نمی‌شود و افزون‌بر مسائل مرتبط با حوزه محیط‌زیست و منابع (مانند یکپارچگی اقتصادی و محیطی، و حفظ محیط‌زیست و منابع و زیرمؤلفه‌های آن)، شامل مسائل توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها در جهت ارتقای کیفیت زندگی در ابعاد فردی و اجتماعی و مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری در سطح کلان و زیرمؤلفه‌های آن در سطح خرد بر مبنای اصول پایداری، تعادل و همه‌سونگری و جامع‌نگری است.

با توجه به نتایج مطالعات تجربی داخلی و بین‌المللی (**غفاری و دیگران، ۱۳۹۵؛ یونسکو، ۲۰۰۹**)، نباید فراموش کرد که توسعه در هر جامعه‌ای از ذهن توسعه‌یافته آغاز می‌شود و مادامی که محوریت منابع و فعالیت‌ها بر مقوله آموزش افراد واقع نگردد، نمی‌توان با صرف هزینه‌های هنگفت در حوزه‌های دیگر انتظار نیل به اهداف توسعه پایدار را داشت و در این راستا، آموزش، به‌ویژه در میان کودکان و دانش‌آموزان، راهگشای بسترسازی و فرایوبی به‌سوی هدف استراتژیک استقرار توسعه پایدار در کنار حفظ محیط‌زیست است. لذا توجه به چارچوب‌ها و سیاست‌گذاری‌های آموزش توسعه پایدار در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به‌عنوان نقشه راه و چشم‌انداز نظام تعلیم و تربیت در جهت افزایش آگاهی و تغییر رویکرد ارکان نظام تعلیم و تربیت از مریبان، متریبان، خانواده و آحاد جامعه، امری ضروری به‌نظر می‌رسد.

در مجموع یافته‌های این مطالعه در زمینه سیاست‌های کلی نشان داد بیش از همه به سیاست «توانمندسازی و توسعه مهارت‌ها در جهت ارتقای کیفیت زندگی» با ضریب اهمیت ۰/۳۹۴، سیاست «مشارکت‌پذیری و مسئولیت‌پذیری» با ضریب اهمیت ۰/۲۰۲ و سیاست «حفظ محیط‌زیست و منابع» با ضریب اهمیت ۰/۱۶۲ توجه شده است. مطالعه‌ای که همه سند را در تمام ابعاد بررسی کند، یافت نشد تا با یافته‌های مقاله حاضر مورد مقایسه قرار گیرد. در بررسی برخی از ابعاد به‌صورت موردی، یافته‌های این مطالعه با نتایج تحقیقات فرمehینی‌فراهانی و دیگران (۱۳۹۸)، سپیدنامه و دیگران (۱۳۹۷)، وفایی و دیگران (۱۳۹۶)، نجفی و دیگران (۱۳۹۶)، غفاری و دیگران (۱۳۹۵) و عمران و دیگران (۱۳۹۵) همسویی و همخوانی دارد.

۷. پیشنهادها

به‌منظور توافق سیاست‌های آموزش توسعه پایدار با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- برنامه‌ریزی مدون و منظم به‌منظور آشنا کردن دانش‌آموزان و معلمان با چالش‌ها، معضلات و مؤلفه‌های توسعه پایدار و آموزش آن از طریق کتاب‌های درسی و کمک‌درسی و دوره‌های ضمن خدمت فرهنگیان.

- بازنگری در سند و توجه به اصول و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار جهت ریل‌گذاری و توسعه آموزش برای توسعه پایدار. این پیشنهاد براساس به‌روز کردن هر سند آموزشی ضروری است. سندهای آموزشی و تربیتی در گذر زمان به کاستی می‌گراید و ضعف‌های آن آشکار می‌شود؛ بنابراین باید برنامه‌های مشخصی برای بازنگری در سند پیش‌بینی شود.

- بازنگری کتاب‌های درسی و کمک‌درسی بر مبنای چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار. پل ارتباطی آموزش و پرورش با خط مقدم، یعنی دانش‌آموزان و مدارس، از طریق کتب درسی است. کتب درسی نیز در شورای عالی آموزش و پرورش تدوین و تأیید می‌شود. بنابراین بسیار ضروری است که کتب درسی در بازه‌های زمانی مشخص، با توجه به رویکردهای سند تحول بنیادین، بازنگری شود.

- تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره‌های مختلف آموزشی بر مبنای چارچوب‌ها و سیاست‌های آموزش توسعه پایدار مستخرج از این پژوهش. توجه به یافته‌های پژوهشی امری ضروری و منطقی است؛ بنابراین توصیه می‌شود به یافته‌های این مطالعه، خصوصاً در زمینه ضرایب اهمیت مؤلفه‌ها در **جدول ۶**، توجه شود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده‌سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع

بنابه اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Abdollahi, H. (2010). *Planning sustainability in education*. Tehran: Research Institute of Education. (Persian)
- Adib, Y., Mohammad Azimi, E., & Motiee, H. (2016). A content analysis of the fundamental change in the Iran's educational system based on the assumptions of the health system for the education. *Scientific Journal of Education Strategies in Medical Sciences*, 9(3), 234-247. (Persian)
- Bazrafshan Moghadam, M., Shoghi, M., & Rahman Khah, R. (2015). The status of supervision and guidance in the document of fundamental change in education. *Foundations of Education*, 5(2), 23-43. (Persian)
- Biabangard, E. (2015). *Research methods in psychology and educational sciences*. Tehran: Doran. (Persian)
- Bird, E., Lutz, A., & Warwick, C. (2008). *Media as partners in education for sustainable development: A Training and Resource Kit*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, France. Received from: <http://www.unesco.org/education>.
- Brutland, G. (1987). *UN Brutland commission report our common future*. Oxford university press.
- Eftekhari, R., et al. (2010). Strategies of teaching sustainable development in Iran. *Iranian Geographical Association*, 8(25), 47-65. (Persian)
- Farasatkah, M. (1999). Education, research, and developing human resources in sustainable development. *Culture and Cooperation*, 15(5), 36-40. (Persian)
- Farmahini, M., Hoseiniani, F., & Ahmadabadi Arani, N. (2019). Analyzing the status of safe living in the document of fundamental change in education and suggesting some resolutions for education. *Scientific Journal of Islamic Education*, 27(104), 42-79. (Persian)
- Ghafari, H., Younesi, A., & Rafie, M. (2016). Analyzing the role of investment in education for achieving sustainable development: a focus on education of environment. *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 79-100. (Persian)
- Ghafoori, M. (2012). *Education, the key for sustainable development*. The First National Conference on Sustainable Development in Dry and Semi-Dry Areas, Irankooh, Iran. (Persian)
- Gharagouzlo, M. (2004). Merging teaching sustainable development in the national policies of education. *Political and Economic Ettelaat*, 209(6), 109-114. (Persian)

- Ghazavi, M., Liaghatdar, M., & Esmaeeli, M. (2010). Content analysis of social studies textbooks for elementary schools in Iran considering the environmental issues. *Journal of New Thoughts on Education*, 6(4), 123-152. (Persian)
- Goodarzvand Chegini, M. (2015). Sustainable development, indexes, and policies. *World Politics*, 4(4), 215-238. (Persian)
- Hägglund, S., & Samuelsson, I. P. (2009). Early childhood education and learning for sustainable development. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 49-62. ProQuest Psychology Journals.
- Heidar, F. (2011). *Educational policies for sustainable development in the Islamic Republic of Iran*. MA thesis, Faculty of Law and Political Sciences, Tehran University, Iran. (Persian)
- Heidari, R., & Younesi, Gh. (2015). *A comparative study on the development and sustainability based on the Islamic-Iranian model of development*. The Fourth Conference of Islamic-Iranian Model of Development, Tehran, Iran. (Persian)
- Maleki, H. (2010). *Education: opportunities and issues*. Tehran: Ayed Press.
- Maleki, H., & Hedayati, F. (2014). Developing education, identifying effective factors: a practical model. *Journal of Police Education Management*, 7(2), 127-147. (Persian)
- McKeown, R. (2006). *Education for Sustainable Development Toolkit. UNESCO Education for Sustainable Development in Action Learning & Training Tools*. France. Received from: <http://www.unesco.org/education/desd>.
- Mousayi, M., & Ahmadvadeh, M. (2009). Developing education and sustainable development. *Rahbord*, 18, 209-223. (Persian)
- Najafi, H., Vaghayati, R., & Maleki, H. (2015). Identifying the aspects and factors of spiritual development and their analysis in the document of fundamental change in the IRI's education. *Journal of Applied Issues in Islamic Education*, 1, 133-156. (Persian)
- Nourian, M. (2010). *Analyzing elementary school course syllabus*. Tehran: Gooyesh Now. (Persian)
- Omran, E., Parhizkar, L., & Hatamifar, Kh. (2016). The role of main factors of environmental education in textbooks of the grade 6 of elementary school. *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 5(2), 87-97. (Persian)
- Pirvaninia, P., & Pirvaninia, P. (2013). Analyzing the document of fundamental change in education based on the quality of organizational learning. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*, 4(3), 40-48. (Persian)

- Poorasghar Sanganchin, F., & Asadi, R. (2017). *Principles, objectives, and indexes of sustainable development*. Tehran: Organization of Budget and Planning. (Persian)
- Rahbari, M., Yaliasi, M., & Ghari, M. (2015). National identity in the document of fundamental change in the IRI's education. *National Studies Journal*, 16(1), 45-66. (Persian)
- Ranayi (2013). *A report on the document of fundamental change in the education*. Received from: <http://ayaronline.ir>. (Persian)
- Ranayi (2014). *Road map detailes of education fundamental evolution document accomplishment*. Received from: <http://ayaronline.ir/1393/09/100697.html>.
- Sadat Hashemi, S., & Khazaee, K. (2013). Analyzing the familiarity of junior and senior high school teachers in the west of Mazandaran province considering the sustainable development factors. *Journal of Educational Leadership and Administration*, 7(6), 155-177. (Persian)
- Sepidnameh, B., Farasatkah, M., & Rahmani, J. (2018). Discourse of science and religion in the document of fundamental change in education. *Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 6(4), 34-39. (Persian)
- Shahmohammadi, A. (2003). New technology can make education more effective. *Communication Research*, 10(33), 278-296.
- Soltani, E. (2004). *The role of information technology in developing human resources*. Received from: www.imi.ir/tadbir. (Persian)
- Unknown. (2011). *The document of fundamental change in IRI's education*. Tehran: The higher council of cultural revolution and the higher council of education. (Persian)
- Vaghayi, R., Fazl Allahi, S., & Taleyi Fard, A. (2017). Analyzing the six aspects of education in the document of fundamental change in education at social studies textbooks for elementary schools. *Journal of Applied Issues in Islamic Education*, 2(2), 131-154. (Persian)
- Vaziri Aghdam, Z., Maleki Al-Agha, B., Etemad Ahari, A. (2020). A model for course syllabus based on sustainable development from the perspective of Quran. *Journal of Quranic Studies*, 11(42), 256-286. (Persian)
- Wals, A. (2009). *Learning for a Sustainable World, Division for the Coordination of United Nations Priorities in Education*. Printed in the workshops of UNESCO. Received from: <http://www.unesco.org/education/desd>.
- Zahedi, Sh., & Najafi, Gh. (2006). Understanding sustainable development. *Human Sciences Modares*, 10(4), 43-76. (Persian)